

หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐาน ภาษาไทย

วรรณคดี และวรรณกรรม

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔

กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย

ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

ผู้เรียบเรียง

เสนีย์ วิลาวรรณ อ.บ., ค.บ., M.A.

สุระ ดามาพงษ์ กศ.บ., กศ.ม.

ทัศนีย์ ล้วนสละ ศศ.บ.

ผู้ตรวจ

แสงเดือน ประพันธ์ กศ.บ., ศษ.ม.

ผศ. ดร.สุทัศน์ คล้ายสุวรรณ ค.บ., ศษ.ม., ปร.ด.

ผศ.วาสนา โปร่งจิต ศษ.บ., ศศ.ม.

บรรณาธิการ

สุมาลี มีปลอด ศศ.บ. (เกียรตินิยม)

ศุภมาศ ชุ่มด้วง ศศ.บ.

ผลิตและจัดจำหน่ายโดย บริษัท สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช จำกัด

วัฒนาพานิช  สารานุกรม

๒๑๖-๒๒๐ ถนนบำรุงเมือง แขวงสำราญราษฎร์ เขตพระนคร กรุงเทพฯ ๑๐๒๐๐

โทรศัพท์ ๐ ๒๒๒๒ ๙๓๙๔ • ๐ ๒๒๒๒ ๔๓๗๑-๒

โทรสาร ๐ ๒๒๒๔ ๖๔๔๖ • ๐ ๒๒๒๔ ๖๔๔๗

ไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์ info@wpp.co.th

หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐาน ภาษาไทย

วรรณคดีและวรรณกรรม

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔

กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย

ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑



สงวนลิขสิทธิ์ตามกฎหมาย

ห้ามละเมิด ทำซ้ำ ดัดแปลง เผยแพร่

ส่วนหนึ่งส่วนใด เว้นแต่จะได้รับอนุญาต

ผู้เรียบเรียง

เสนีย์ วิลาวรรณ

สุระ ตามาพงษ์

ทัศนีย์ ล้วนสละ

ผู้ตรวจ

แสงเดือน ประพันธ์

ผศ. ดร.สุทัศน์ คล้ายสุวรรณ

ผศ.วาสนา โปร่งจิต

บรรณาธิการ

สุมาลี มีปลอด

ศุภมาศ ชุ่มด้วง

ปีที่พิมพ์ พ.ศ. ๒๕๖๗

พิมพ์ครั้งที่ ๑

จำนวน ๒๐,๐๐๐ เล่ม

ISBN 978-974-18-7869-7

พิมพ์ที่ บริษัท โรงพิมพ์วัฒนาพานิช จำกัด นายเรณูชัย จงพิพัฒน์สุข กรรมการผู้จัดการ

หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐาน ภาษาไทย วรรณคดีและวรรณกรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ เล่มนี้จัดทำขึ้นตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ มีเป้าหมายให้นักเรียนและครูใช้เป็นสื่อในการจัดการเรียนรู้ เพื่อพัฒนานักเรียนให้มีคุณภาพตามมาตรฐานการเรียนรู้ ตัวชี้วัดช่วงชั้น และสาระการเรียนรู้แกนกลางที่หลักสูตรกำหนด รวมทั้งพัฒนานักเรียนให้มีสมรรถนะสำคัญตามที่ต้องการ ทั้งด้านการสื่อสาร การคิด การแก้ปัญหา การใช้ทักษะชีวิต และการใช้เทคโนโลยี ตลอดจนพัฒนานักเรียนให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ทำประโยชน์เพื่อสังคม เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมไทยและสังคมโลกได้อย่างมีความสุข

หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐาน ภาษาไทย วรรณคดีและวรรณกรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ เล่มนี้ยึดแนวคิดการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ใช้หลักการส่งเสริมให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวรรณคดีและวรรณกรรม เพื่อให้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน โดยพัฒนานักเรียนแบบองค์รวมอยู่บนพื้นฐานการบูรณาการความคิดรวบยอด ที่เน้นให้นักเรียนเรียนรู้ด้วยกระบวนการที่เน้นการจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) และการเรียนรู้ตามศักยภาพสมอง (Brain-based Learning) ซึ่งเน้นการเรียนรู้ให้ตรงกับรูปแบบการเรียนรู้ (Learning Styles) เน้นทักษะที่เสริมสร้างความเข้าใจที่คงทนของนักเรียน ซึ่งเป็นผลลัพธ์ปลายทางที่ต้องการให้เกิดตามหลักสูตร

หวังเป็นอย่างยิ่งว่าหนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐาน ภาษาไทย วรรณคดีและวรรณกรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ เล่มนี้จะช่วยให้นักเรียนได้พัฒนาความรู้ด้านภาษาไทย และนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี

คณะผู้จัดทำ

คำชี้แจง

หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐาน ภาษาไทย วรรณคดีและวรรณกรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ เล่มนี้ได้ออกแบบเป็นหน่วยการเรียนรู้ ในแต่ละหน่วยการเรียนรู้มีองค์ประกอบ ดังนี้

๑

ตัวชี้วัดช่วงชั้น ระบุเป้าหมายในการพัฒนา นักเรียนในด้านต่าง ๆ โดยแยกออกเป็น ๒ กลุ่ม ได้แก่ ตัวชี้วัดระหว่างทางและตัวชี้วัดปลายทาง (ตามหนังสือที่ ศธ ๐๔๐๑๐/ว ๑๕๔๓ ลงวันที่ ๒๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๖๖) ซึ่งตัวชี้วัดระหว่างทางพิมพ์ด้วยตัวอักษรสีดำ ส่วนตัวชี้วัดปลายทางพิมพ์ด้วยตัวอักษรสีฟ้า

๒

คำถามชวนคิด เป็นคำถามกระตุ้นให้นักเรียน เกิดความสงสัยและสนใจที่จะค้นหาคำตอบ

๓

เนื้อหา แบ่งเป็นหัวข้อหลัก หัวข้อรอง และ หัวข้อย่อย ตรงตามตัวชี้วัดช่วงชั้นและสาระ การเรียนรู้แกนกลาง เนื้อหาบางตอนอาจนำเสนอ ด้วยภาพประกอบ ตาราง แผนภูมิ แผนที่ ความคิด และประกอบด้วยส่วนอื่น ๆ ดังนี้
๓.๑ **เรื่องน่ารู้** เป็นความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับ เรื่องที่ได้ศึกษาในหน่วยการเรียนรู้นั้น ๆ โดย คัดสรรเฉพาะเรื่องที่น่าสนใจควรรู้
๓.๒ **แหล่งสืบค้นความรู้** เป็นแหล่งความรู้ ต่าง ๆ รวมทั้งเว็บไซต์สำหรับการศึกษาค้นคว้าเนื้อหาที่สอดคล้องกับเรื่องที่เรียน

๔

กิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) นำเสนอกิจกรรมที่สอดคล้องกับหลักการ ที่เน้นการจัดการเรียนรู้เชิงรุก ซึ่งสะดวก ในการนำไปปฏิบัติ ส่งเสริมทักษะการคิด สร้างองค์ความรู้ และประยุกต์ใช้ความรู้

๕

บทสรุป สรุปเนื้อหาหลังจากจบเนื้อหาแต่ละ หน่วยการเรียนรู้โดยจัดทำเป็นความเรียงหรือ บรรยาย เพื่อให้นักเรียนใช้ทบทวนความรู้ ที่เรียนไปแล้ว

๖

กิจกรรมเสนอแนะ นำเสนอกิจกรรมที่นำ ความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะต่าง ๆ ที่ได้ เรียนรู้มาบูรณาการในการปฏิบัติกิจกรรม

๗

โครงการ เป็นข้อเสนอแนะให้นักเรียนปฏิบัติ โครงการ โดยเสนอแนะหัวข้อโครงการและ แนวทางการปฏิบัติโครงการที่สอดคล้องกับ มาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดช่วงชั้นของ หน่วยการเรียนรู้นั้น เพื่อพัฒนาทักษะการคิด การวางแผน และการแก้ปัญหาของนักเรียน ซึ่งปรากฏอยู่ในหน่วยสุดท้ายของแต่ละเล่ม

๘

การประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน นำเสนอ ตัวอย่างสถานการณ์การนำความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะต่าง ๆ ไปประยุกต์ใช้ในชีวิต ประจำวัน

๙

คำถามทบทวน เป็นคำถามแบบอัตนัยที่มุ่ง ถามเพื่อทบทวนผลการเรียนรู้ของนักเรียน

๑๐

ท้ายเล่ม ประกอบด้วย

๑๐.๑ **บทอาขยาน** เป็นบทร้อยกรองที่ให้ ฝึกท่องในระดับชั้นนั้น ๆ

๑๐.๒ **บรรณานุกรม** เป็นรายชื่อหนังสือ เอกสาร หรือเว็บไซต์ที่ใช้ประกอบการเขียน



หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑ ความรู้เกี่ยวกับการวิจารณ์วรรณคดี ๑

- ❖ บทบาทและความสำคัญของวรรณคดี ๒
- ❖ จุดมุ่งหมายในการอ่านวรรณคดี ๔
- ❖ การวิจักษ์และการวิจารณ์วรรณคดี ๕
- ❖ เนื้อหาของวรรณคดีไทย ๖
- ❖ คุณค่าของวรรณคดี ๗
- ❖ แนวทางการวิจารณ์วรรณคดี..... ๘



หน่วยการเรียนรู้ที่ ๒ นมัสการมาตาปิตุคุณ

และนมัสการอาจารย์คุณ ๑๙

- ❖ ความเป็นมา..... ๒๐
- ❖ ประวัติผู้แต่ง..... ๒๑
- ❖ ลักษณะคำประพันธ์ ๒๒
- ❖ เรื่องย่อ ๒๓
- ❖ นมัสการมาตาปิตุคุณ ๒๔
- ❖ นมัสการอาจารย์คุณ..... ๒๕
- ❖ คำศัพท์ ๒๗
- ❖ แนวทางการวิจารณ์วรรณคดี..... ๒๘



หน่วยการเรียนรู้ที่ ๓ บทละครเรื่องอิเหนา

ตอน ตีกะหมั่งกุหนิง..... ๓๒

- ❖ ความเป็นมา..... ๓๓
- ❖ ประวัติผู้แต่ง..... ๓๔
- ❖ ลักษณะคำประพันธ์ ๓๕
- ❖ เรื่องย่อ ๓๖
- ❖ บทละครเรื่องอิเหนา ตอน ตีกะหมั่งกุหนิง ๓๘
- ❖ คำศัพท์ ๓๒
- ❖ แนวทางการวิจารณ์วรรณคดี..... ๓๖



หน่วยการเรียนรู้ที่ ๔ นิทานเวตาลเรื่องที่ ๑๐..... ๘๗

- ❖ ความเป็นมา..... ๘๘
- ❖ ประวัติผู้แต่ง..... ๘๙
- ❖ ลักษณะคำประพันธ์ ๙๐
- ❖ เรื่องย่อ ๙๐
- ❖ นิทานเวตาลเรื่องที่ ๑๐..... ๙๒
- ❖ คำศัพท์ ๙๕
- ❖ แนวทางการวิจารณ์วรรณคดี..... ๙๗



หน่วยการเรียนรู้ที่ ๕ นิราศนรินทร์คำโคลง..... ๑๐๒

- ❖ ความเป็นมา..... ๑๐๓
- ❖ ประวัติผู้แต่ง..... ๑๐๓
- ❖ ลักษณะคำประพันธ์..... ๑๐๔
- ❖ เรื่องย่อ..... ๑๐๖
- ❖ นิราศนรินทร์คำโคลง..... ๑๐๗
- ❖ คำศัพท์..... ๑๑๐
- ❖ แนวทางการวิจารณ์วรรณคดี..... ๑๑๔

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๖ หัวใจชายหนุ่ม..... ๑๒๐

- ❖ ความเป็นมา..... ๑๒๑
- ❖ ประวัติผู้แต่ง..... ๑๒๒
- ❖ ลักษณะคำประพันธ์..... ๑๒๓
- ❖ เรื่องย่อ..... ๑๒๓
- ❖ หัวใจชายหนุ่ม..... ๑๒๔
- ❖ คำศัพท์..... ๑๔๓
- ❖ แนวทางการวิจารณ์วรรณคดี..... ๑๔๖

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๗ ทุกข์ของชาวนาในบทกวี..... ๑๔๒

- ❖ ความเป็นมา..... ๑๔๓
- ❖ ประวัติผู้แต่ง..... ๑๔๔
- ❖ ลักษณะคำประพันธ์..... ๑๔๕
- ❖ เรื่องย่อ..... ๑๔๕
- ❖ ทุกข์ของชาวนาในบทกวี..... ๑๔๖
- ❖ คำศัพท์..... ๑๔๙
- ❖ แนวทางการวิจารณ์วรรณคดี..... ๑๖๐

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๘ มงคลสูตรคำฉันท์..... ๑๖๔

- ❖ ความเป็นมา..... ๑๖๕
- ❖ ประวัติผู้แต่ง..... ๑๖๕
- ❖ ลักษณะคำประพันธ์..... ๑๖๖
- ❖ เรื่องย่อ..... ๑๖๗
- ❖ มงคลสูตรคำฉันท์..... ๑๖๙
- ❖ คำศัพท์..... ๑๗๔
- ❖ แนวทางการวิจารณ์วรรณคดี..... ๑๗๗

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๘ มหาชาติหรือมหาเวสสันดรชาดก..... ๑๘๒

- ❖ มหาชาติหรือมหาเวสสันดรชาดก..... ๑๘๔
- ❖ มหาชาติสำนวนต่าง ๆ..... ๑๘๙

บทอาขยาน..... ๑๙๕

บรรณานุกรม..... ๒๐๑

หน่วยการเรียนรู้ที่

๑

ความรู้เกี่ยวกับ การวิจารณ์วรรณคดี



ตัวชี้วัดช่วงชั้น

๑. วิเคราะห์และวิจารณ์เรื่องที่อ่านในทุก ๆ ด้านอย่างมีเหตุผล
ท ๑.๑ (ม. ๔-๖/๓)
๒. วิเคราะห์และวิจารณ์วรรณคดีและวรรณกรรมตามหลักการ
วิจารณ์เบื้องต้น ท ๕.๑ (ม. ๔-๖/๑)
๓. วิเคราะห์ลักษณะเด่นของวรรณคดีเชื่อมโยงกับการเรียนรู้
ทางประวัติศาสตร์และวิถีชีวิตของสังคมในอดีต
ท ๕.๑ (ม. ๔-๖/๒)
๔. วิเคราะห์และประเมินคุณค่าด้านวรรณศิลป์ของวรรณคดี
และวรรณกรรมในฐานะที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ
ท ๕.๑ (ม. ๔-๖/๓)



คำถามชวนคิด

ในความคิดของนักเรียน *วรรณคดี* มีบทบาทและความสำคัญอย่างไรต่อบุคคลและสังคมไทย

บทบาทและความสำคัญของวรรณคดี



วรรณคดี ตามพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ หมายถึง วรรณกรรมที่ได้รับยกย่องว่าแต่งดี มีคุณค่าเชิงวรรณศิลป์ถึงขนาด เช่น พระราชนิพนธ์สิบสองเดือน มัทนะพาธา สามก๊ก เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน

วรรณคดี เป็นผลงานสร้างสรรค์อันเกิดจากความรู้สึกละและความนึกคิดของมนุษย์ที่ใช้ภาษาเป็นสื่อ อาจเป็นร้อยแก้วหรือร้อยกรอง แต่ต้องเป็นหนังสือที่ดี มีประโยชน์ ไม่ชักจูงความคิดผู้อ่านไปในทางอันไม่เป็นแก่นสาร แสดงความรู้ความคิดสะท้อนความเป็นไปของสังคมแต่ละยุคสมัย และใช้เป็นแบบอย่างในการแต่งได้ วรรณคดีจึงมีบทบาทแตกต่างกันไป จำแนกกว้าง ๆ ได้ ดังนี้

เป็นเครื่องบันเทิงใจ

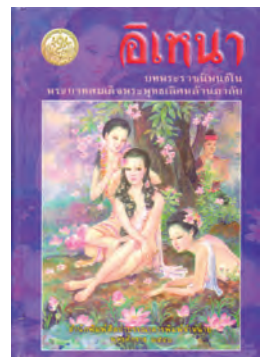
บทบาทหลักของวรรณคดีคือเป็นเครื่องทำให้ผู้อ่านเกิดความบันเทิงใจ รู้สึกสำราญในอารมณ์ บางครั้งผู้แต่งตั้งใจแต่งเพื่อความบันเทิงของตนเอง เช่น บทละครเรื่องเงาะป่า ที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นเพื่อทรงสำราญพระราชอิริยาบถในขณะที่ทรงพักรักษาพระอาการประชวรจากพระโรคมาลาเรีย



บทละครเรื่องเงาะป่า
พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๕
ฉบับองค์การคำของคุรุสภา

ใช้ประกอบการแสดง

วรรณคดีที่ใช้ประกอบการแสดง มีบทบาทเป็นเครื่องสร้างความบันเทิงใจแก่ผู้อ่านโดยตรง ทั้งที่แต่งเป็นร้อยแก้ว ร้อยกรอง บทเสภา บทละคร เช่น บทละครเรื่องอิเหนา ที่นอกจากจะใช้สำหรับอ่านแล้วยังนำมาใช้แสดงมหรสพประเภทละครในด้วย



บทละครเรื่องอิเหนา
พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๒
ฉบับกรมศิลปากร

มีไว้สั่งสอน

วรรณคดีหลายเรื่องที่คุณแต่งกำหนดบทบาทไว้ตั้งแต่เริ่มแรกว่าใช้เป็นหนังสือสอนใจหรือแนะนำแนวทางการปฏิบัติตนในด้านต่าง ๆ แก่ผู้อ่าน เพื่อให้ผู้อ่านได้ความรู้ เกิดความคิด และเพิ่มพูนสติปัญญา เช่น โคลงโลกนิติที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศรผู้ทรงพระนิพนธ์ได้ทรงกล่าวไว้ในโคลงบทแรกว่า

หวังประชาชนให้

อ่านแจ้งคำโคลง

และในโคลงบทที่สองว่า

เป็นสุภาสิตสาร

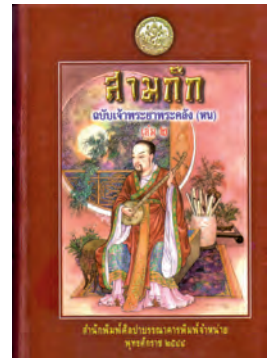
สอนจิต



โคลงโลกนิติ พระนิพนธ์ของ
สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
กรมพระยาเดชาดิศร
ฉบับกระทรวงศึกษาธิการ

มีไว้สังสาร

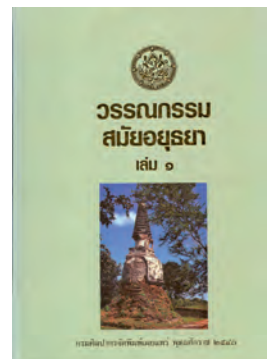
วรรณคดีหลายเรื่องที่มีเนื้อหาสนุกสนาน แต่ในขณะเดียวกันผู้แต่งก็ตั้งใจให้ผู้อ่านได้รับรู้เรื่องราวต่าง ๆ เช่น เรื่องสามก๊ก ที่แปลจากพงศาวดารจีน เพื่อให้ผู้อ่านรับรู้เรื่องนโยบายการเมืองและยุทธวิธี นอกเหนือจากอ่านเพื่อความสนุกสนานเพียงอย่างเดียว พงศาวดารและจารึกต่าง ๆ ที่เป็นบันทึกเหตุการณ์ของบ้านเมืองในสมัยต่าง ๆ จึงเป็นสารที่คุณแต่งมุ่งแสดงให้เห็นถึงความเป็นไปของบ้านเมือง



สามก๊ก
ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน)

เป็นส่วนหนึ่งของพิธีต่าง ๆ

วรรณคดีที่มีบทบาทเป็นส่วนประกอบของพิธีต่าง ๆ เช่น ในสมัยอยุธยา มีพระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา ต้องมีการอ่านคำสาบานหรือคำถวายสัตย์ ซึ่งประกอบด้วยข้อความที่ทำให้ผู้ถวายสัตย์เกิดความหวาดกลัว ไม่กล้าทำผิดคำสาบาน จึงเกิดลิลิตโองการแช่งน้ำขึ้น เพื่อใช้เป็นบทอ่านหรือสวดในพระราชพิธี มีการอ้างถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งพระรัตนตรัย ฝัองเทวดา ผู้มีฤทธานุภาพ ให้มาเป็นพยานในพระราชพิธีและช่วยดูแลเพื่อให้เป็นไปตามคำสาบาน



วรรณกรรมสมัยอยุธยา เล่ม ๑
ฉบับกรมศิลปากร

วรรณคดีมีบทบาทแตกต่างกันไปตามจุดมุ่งหมายของผู้แต่ง แต่ไม่ว่าผู้แต่งจะแต่งด้วยจุดมุ่งหมายใด วรรณคดีแต่ละเรื่องก็ล้วนแต่มีประโยชน์ต่อผู้อ่านทั้งสิ้น ด้วยวรรณคดีเป็นทรัพย์สินทางปัญญา อันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดมานับตั้งแต่สมัยสุโขทัย อยุธยา ธนบุรี จนถึงรัตนโกสินทร์ในปัจจุบัน วรรณคดีจึงนับเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตมนุษย์ที่อยู่คู่ในสังคม เป็นศิลปะแขนงหนึ่งที่ควรค่าแก่การศึกษาและรักษาไว้เป็นสมบัติของชาติและอยู่คู่แผ่นดินไทยตลอดไป

จุดมุ่งหมายในการอ่านวรรณคดี

การกำหนดจุดมุ่งหมายในการอ่านวรรณคดี จะทำให้การอ่านวรรณคดีมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยทั่วไปผู้อ่านแต่ละคนจะมีจุดมุ่งหมายในการอ่านวรรณคดีที่แตกต่างกันออกไป เช่น อ่านเพื่อความเพลิดเพลิน อ่านเพื่อความรู้ อ่านเพื่อเพิ่มพูนประสบการณ์ชีวิต อ่านเพื่อรับรสความไพเราะของบทประพันธ์ อ่านเพราะชอบว่าเป็นเรื่องที่แปลกใหม่ อ่านเพราะชอบว่าเป็นเรื่องที่ตรงกับนิสัยและชีวิตของตน ทั้งนี้จุดมุ่งหมายที่สำคัญที่จะเกิดประโยชน์แก่ผู้อ่านที่แท้จริง คือ การอ่านเพื่อเพิ่มพูนประสบการณ์ชีวิต และการอ่านเพื่อรับรสความไพเราะของบทประพันธ์

๑. การอ่านเพื่อเพิ่มพูนประสบการณ์ชีวิต

การอ่านวรรณคดีทำให้ผู้อ่านได้พัฒนาสติปัญญาและมีจิตใจที่สูงขึ้น โดยส่วนใหญ่วรรณคดีไม่ได้มุ่งเน้นที่จะสั่งสอนผู้อ่าน แต่วรรณคดีก็มักสอดแทรกข้อคิดคติสอนใจที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต เมื่อผู้อ่านนำข้อคิดคติสอนใจที่ได้ไปพิจารณาและนำไปใช้เป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติตน นำไปใช้กล่อมเกลาคำความรู้สึกนึกคิดของตนเองให้ดีขึ้น ก็นับว่าเป็นการเพิ่มพูนประสบการณ์ชีวิตโดยอศัยวรรณคดี



การอ่านวรรณคดีช่วยเพิ่มพูน
ประสบการณ์ชีวิตแก่ผู้อ่าน



การอ่านวรรณคดีผู้อ่านจะได้รับรส
ความไพเราะของบทประพันธ์

๒. การอ่านเพื่อรับรสความไพเราะ ของบทประพันธ์

การอ่านวรรณคดีทั้งร้อยแก้วและร้อยกรองย่อมทำให้ผู้อ่านเห็นถึงความงามความไพเราะของบทประพันธ์ อันเกิดมาจากการสรรคำที่ผู้แต่งสร้างสรรค์ขึ้น ความงามความไพเราะของบทประพันธ์ย่อมจรรโลงใจให้ผู้อ่านเกิดความปิติยินดีหรือมีอารมณ์ร่วมกับบทประพันธ์และทำให้ผู้อ่านเกิดความเพลิดเพลิน

การวิจักษ์และการวิจารณ์วรรณคดี

การวิจักษ์วรรณคดี

วิจักษ์ ตามพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ หมายถึง ความเข้าใจ และตระหนักในคุณค่าของศิลปกรรมและวรรณกรรม ความนิยม ความซาบซึ้ง

การวิจักษ์วรรณคดี จึงเป็นการเข้าถึงวรรณคดี กล่าวคือ เป็นการอ่านวรรณคดีให้เกิดความเข้าใจอย่างกระจ่างชัดและตระหนักในคุณค่าของวรรณคดีเรื่องนั้น ๆ ว่ามีข้อดีและข้อบกพร่องอย่างไร มีความไพเราะเพียงใด มีคติลีลาซึ่งหรือไม่ เป็นประโยชน์แก่ผู้อ่านเพียงใด กล่าวโดยสรุป การวิจักษ์วรรณคดี คือ การทำความเข้าใจวรรณคดีทั้งในด้านดีและด้านบกพร่อง

การวิจารณ์วรรณคดี

วิจารณ์ ตามพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ หมายถึง ให้คำตัดสิน สิ่งที่เป็นศิลปกรรมหรือวรรณกรรม เป็นต้น โดยผู้มีความรู้ควรเชื่อถือได้ ว่ามีค่าความงาม ความไพเราะดีอย่างไร หรือมีข้อขาดตกบกพร่องอย่างไรบ้าง

การวิจารณ์วรรณคดี คือ การแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับวรรณคดีที่ได้อ่านทั้งในด้านเนื้อหา และกลวิธีการแต่ง และต้องประเมินคุณค่าของวรรณคดีเรื่องนั้น ๆ อย่างมีใจเป็นกลางว่าดีหรือไม่ อย่างไร ที่ว่าดีหรือไม่ดีนั้นเป็นเพราะเหตุใด โดยให้เหตุผลประกอบทุกครั้ง





เนื้อหาของวรรณคดีไทย

วรรณคดีไทยมีเนื้อหาหลากหลาย และเป็นไปตามสภาพบ้านเมืองและสภาพสังคม ซึ่งอาจแบ่งตามวัตถุประสงค์ได้ ดังนี้

วรรณคดีพุทธศาสนา



ไตรภูมิพระร่วง
ฉบับองค์การคำของคุรุสภา

มุ่งปลูกฝังจริยธรรมให้คนในสังคม แสดงหลักคำสอน เน้นให้เห็นผลของความดีความชั่ว เช่น ไตรภูมิพระร่วง พระราชนิพนธ์ในพระมหากษัตริย์ราชที่ ๑ (พญาลิไทย) นันทโศภนหัตถ์สุตรคำหลวงพระนิพนธ์ของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร

วรรณคดีเกี่ยวกับเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์



สามก๊ก
ฉบับเจ้าพระยา-พระคลัง (หน)

มุ่งเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับศึกสงคราม การสืบทอดราชบัลลังก์ และเล่าเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ เช่น คิลจารึกหลักที่ ๑ (เล่าเหตุการณ์สมัยสุโขทัย) สามก๊ก ของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) (เล่าเหตุการณ์ตามพงศาวดารจีน)

วรรณคดีสุภาษิตคำสอน



จดหมายจากชาวหัว
ฉบับสำนักพิมพ์
บรรณกิจ

มุ่งสอนการวางตัวและการปฏิบัติตนในสังคม เช่น อิศรญาณภาษิต พระนิพนธ์ของหม่อมเจ้าอิศรญาณ จดหมายจากชาวหัว พระนิพนธ์ของพระราชนิพนธ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์

วรรณคดีเพื่อความบันเทิง



พระอภัยมณี
ฉบับกรมศิลปากร

แต่งขึ้นเพื่อแสดงมหรสพ ใช้อ่านเพื่อความสนุกสนาน และเพื่อฟังเสียงไพเราะของคำประพันธ์ เช่น พระอภัยมณี ของสุนทรภู่ สำหรับแสดงหุ่นกระบอก มัทนะพาธา คำฉันท์พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๖ สำหรับแสดงละครพูด

วรรณคดีเกี่ยวกับประเพณีและพิธีกรรม



พระราชพิธี
สิบสองเดือน
ฉบับกรมศิลปากร

เป็นบทอ่านหรือสวดที่ไพเราะ ใช้ภาษาเร้าอารมณ์ให้เกิดความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์ในพิธีกรรม เช่น ลิลิตโองการแช่งน้ำ ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง และทำให้รายละเอียดเกี่ยวกับพิธีกรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ เช่น พระราชพิธีสิบสองเดือน พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๕

วรรณคดีบันทึกความรู้สึกของผู้เดินทาง



นิราศลอนดอน
ฉบับองค์การคำ
ของคุรุสภา

เป็นวรรณคดีประเภทนิราศ ที่บันทึกเส้นทาง การเดินทาง ความเป็นอยู่ของผู้คน ธรรมชาติตามเส้นทาง และอารมณ์ความรู้สึกของผู้แต่ง เช่น นิราศเมืองแกลง ของสุนทรภู่ นิราศลอนดอน ของหม่อมราชวงศ์



คุณค่าของวรรณคดี

๕ คุณค่า ด้านสังคม และวัฒนธรรม

สะท้อนให้ผู้อ่านเห็นสภาพสังคม บ้านเมือง วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม ค่านิยม ความคิด ความเชื่อต่าง ๆ ของคนในสังคมแต่ละยุคสมัย

๑ คุณค่า ด้านเนื้อหา

ทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้ ความคิด ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ เช่น ประวัติศาสตร์ ศาสนา

คุณค่า ของ วรรณคดี

๔ คุณค่า ด้านคุณธรรม

มักพบในวรรณคดีคำสอนและวรรณคดีบันเทิงที่จบลงด้วยข้อคิดคติสอนใจ เพื่อปลูกฝังผู้อ่านให้มีคุณธรรม โดยการทำความดี ละเว้นความชั่ว

๓ คุณค่า ด้านอารมณ์

ทำให้ผู้อ่านได้รับความสนุกสนาน ความอิมมอร์สน์จากเนื้อหาที่สนุก ชวนติดตามและเสียงไพเราะที่ทำให้เพลินอารมณ์ ได้รับความสะเทือนใจ ความประทับใจ และเสริมสร้างจินตนาการ

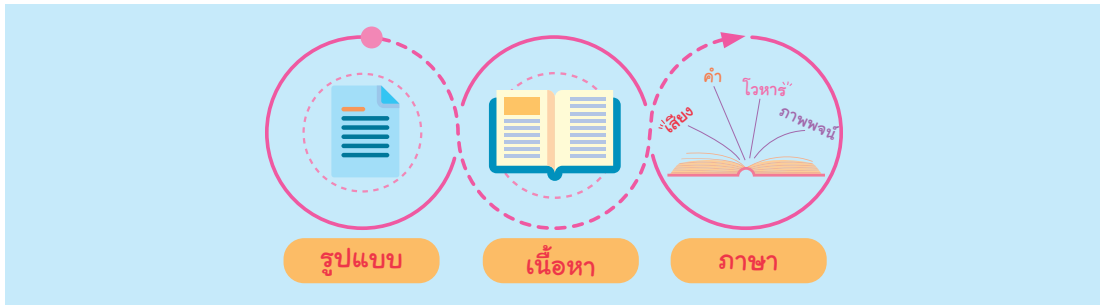
๒ คุณค่า ด้านวรรณศิลป์

ทำให้ผู้อ่านได้รับรสความงาม ความไพเราะของบทประพันธ์ เกิดจินตนาการ มีความคิดสร้างสรรค์จากการสรรคำมาเรียงร้อยกันให้เกิดความไพเราะ มีความหมายลึกซึ้งกินใจ



แนวทางการวิจารณ์วรรณคดี

การวิจารณ์วรรณคดีจะต้องมีความรู้เรื่ององค์ประกอบของบทประพันธ์ที่สำคัญ ๓ ประการ คือ



๑. รูปแบบ

รูปแบบ คือ ลักษณะการประพันธ์ที่ผู้แต่งแสดงออกมา แบ่งเป็นร้อยแก้วและร้อยกรอง ดังนี้

๑.๑ ร้อยแก้ว คือ คำประพันธ์ที่แต่งเป็นความเรียง ไม่กำหนดบังคับตามฉันทลักษณ์ อาจมีการสรุคำเพื่อความสละสลวยทางภาษา ร้อยแก้วมักใช้กับเรื่องที่ต้องการเล่าเนื้อหาอย่างต่อเนื่อง เช่น เรื่องสั้น นิยาย นิทาน บทละคร หรือเรื่องที่ต้องการให้ความรู้ความคิดเห็น เช่น สารคดี บทความ การอ่านวรรณคดีประเภทร้อยแก้วต้องพิจารณาเกี่ยวกับถ้อยคำ ภาษา และการดำเนินเรื่อง

๑.๒ ร้อยกรอง คือ คำประพันธ์ที่แต่งขึ้นตามฉันทลักษณ์ มีการกำหนดคณะและสัมผัสตามฉันทลักษณ์ เช่น จำนวนคำ (พยางค์) สัมผัส (คำคล้องจอง) คำเอก คำโท (วรรณยุกต์) คำครุลหุ (เสียงหนักเบา) คำประพันธ์ที่แต่งเป็นร้อยกรอง ได้แก่ โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน และร่าย ซึ่งแต่ละประเภทยังแบ่งย่อยได้อีกหลายชนิด ดังนี้

๑) โคลง เป็นร้อยกรองที่บังคับวรรณยุกต์ คือ คำเอก คำโท บังคับคณะและสัมผัส โคลงมีหลายชนิด เช่น โคลงสามสุภาพ โคลงสี่สุภาพ โคลงสองต้น วรรณคดีที่แต่งด้วยโคลง เช่น โคลงโลกนิติ นิราศนรินทร์คำโคลง แต่งเป็นโคลงสี่สุภาพ

๒) ฉันท์ เป็นร้อยกรองที่บังคับเสียงหนักเบา คือ คำครุลหุ บังคับจำนวนคำและสัมผัส ฉันท์มีหลายชนิด เช่น อินทริวิเชียรฉันท์ ๑๑ วสันตดิถีฉันท์ ๑๔ วิษุมาลาฉันท์ ๘ วรรณคดีที่แต่งด้วยฉันท์ เช่น นมัสการมาตาปิตุคุณ และนมัสการอาจริยคุณ แต่งเป็นอินทริวิเชียรฉันท์ ๑๑

๓) กาพย์ เป็นร้อยกรองที่มีลักษณะบังคับคล้ายฉันท์ แต่ไม่บังคับคำครุลหุ กาพย์มีหลายชนิด เช่น กาพย์ยานี ๑๑ กาพย์ฉบัง ๑๖ กาพย์สุรางคนางค์ ๒๘ วรรณคดีที่แต่งด้วยกาพย์ เช่น กาพย์เรื่องพระไชยสุริยา แต่งเป็นกาพย์หลายชนิดคละกัน



๔) กลอน เป็นร้อยกรองที่บังคับคณะ สัมผัส และเสียงวรรณยุกต์ กลอนมีหลายชนิด เช่น กลอนสุภาพ กลอนนิราศ กลอนดอกสร้อย กลอนบทละคร กลอนเสภา วรรณคดีที่แต่งด้วยกลอน เช่น เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน แต่งเป็นกลอนเสภา นิราศภูเขาทอง แต่งเป็นกลอนนิราศ

๕) ร่าย เป็นร้อยกรองที่บังคับสัมผัสและคำลงท้าย บางชนิดบังคับคณะและสัมผัส บางชนิดบังคับคำเอก คำโท ร่ายมีหลายชนิด เช่น ร่ายสุภาพ ร่ายยาว วรรณคดีที่แต่งด้วยร่าย เช่น ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก แต่งเป็นร่ายยาว สุภาชีวิตพระร่วง แต่งเป็นร่ายสุภาพ

นอกจากนี้วรรณคดีบางเรื่องอาจใช้บทร้อยกรองคละกัน เช่น ลิลิตตะเลงพ่าย แต่งเป็นโคลงและร่าย เรียกว่า ลิลิต ภาพยี่เห่ชมเครื่องคาวหวาน แต่งเป็นโคลงและภาพยี่ เรียกว่า ภาพยี่เห่หรือภาพยี่เห่เรือ สามัคคีเภทคำฉันท์ แต่งเป็นฉันท์และภาพยี่ เรียกว่า คำฉันท์ การอ่านวรรณคดีประเภทร้อยกรองต้องพิจารณาว่าผู้แต่งแต่งได้ถูกต้องตามลักษณะคำประพันธ์หรือไม่มีความดีเด่นอย่างไร

๒. เนื้อหา

เนื้อหาของวรรณคดีประกอบด้วยส่วนสำคัญ คือ เนื้อเรื่อง โครงเรื่อง ตัวละคร ฉากท้องเรื่อง บทเจรจาหรือบทรำพึงรำพัน และแก่นเรื่อง ดังนี้

๒.๑ เนื้อเรื่อง คือ เรื่องราวตั้งแต่ต้นจนจบที่บอกเล่าว่ามีเหตุการณ์ใด ใครทำอะไรที่ไหน อย่างไร งานเขียนบางเรื่องอาจไม่มีเรื่องราว เช่น ภาษิต คำสอน แต่จะมีเนื้อหาเป็นข้อคิดคติสอนใจ การวิเคราะห์เนื้อเรื่องต้องอ่านอย่างพินิจพิเคราะห์เพื่อจับใจความให้ได้ หากมีการใช้คำศัพท์หรือสำนวนโบราณก็ต้องศึกษาความหมายก่อน จึงจะเข้าใจเนื้อเรื่องได้ดี

๒.๒ โครงเรื่อง คือ ลำดับและทิศทางของเรื่องที่คุณแต่งวางไว้อย่างคร่าว ๆ เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างเรื่อง โครงเรื่องมักแสดงความขัดแย้งที่เป็นเหตุนำไปสู่เรื่องราวต่าง ๆ อาจเป็นความขัดแย้งระหว่างตัวละครฝ่ายหนึ่งกับอีกฝ่ายหนึ่ง หรือความขัดแย้งในใจตัวละครเอง การวิเคราะห์โครงเรื่อง ต้องดูการเรียงลำดับเหตุการณ์ในเรื่อง บางเรื่องเรียงลำดับเหตุการณ์ตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นก่อน แล้วตามด้วยเหตุการณ์ถัดไปตามลำดับ บางเรื่องเล่าเรื่องย้อนต้น คือ เริ่มจากเหตุการณ์ตอนท้ายก่อน แล้วย้อนกลับไปเหตุการณ์ตอนต้น และดำเนินเรื่องต่อตามลำดับจนจบ บางเรื่องเล่าสลับกัน คือ เริ่มตอนใดตอนหนึ่งก่อนก็ได้ เช่น เริ่มจากเหตุการณ์ตอนต้นไปสู่เหตุการณ์ตอนท้าย แล้วกลับไปยังเหตุการณ์ตอนต้นอีก

๒.๓ ตัวละคร คือ ผู้ที่ทำให้เกิดเหตุการณ์ต่าง ๆ ในเรื่องหรือผู้ถูกกระทำที่ต้องได้รับผลจากเหตุการณ์นั้น ลักษณะนิสัยของตัวละครมักเป็นเนื้อหาสำคัญของเรื่อง การวิเคราะห์ตัวละครต้องพิจารณาจากลักษณะนิสัยของตัวละคร โดยอาศัยคำพูดของตัวละคร หรือบทบรรยายหรือบทพรรณนาในเนื้อเรื่อง



๒.๔ ฉากท้องเรื่อง คือ เวลาและสถานที่ที่เกิดเหตุการณ์ รวมถึงการบรรยายหรือพรรณนาบรรยากาศในเรื่อง ฉากอาจเป็นสถานที่จริงหรือฉากที่สมมุติขึ้น การวิเคราะห์ฉากท้องเรื่องต้องพิจารณาว่า ฉาก เวลา และสถานที่ที่ปรากฏในเรื่อง ทำให้เข้าใจเรื่องได้เพียงใด ซึ่งฉากที่ดีต้องมีความถูกต้อง ชัดเจน สมจริง และสอดคล้องกับเนื้อเรื่องและเหตุการณ์ในเรื่อง

๒.๕ บทเจรจาหรือบทราฟิ๊งราฟัณ คือ บทที่เป็นคำพูดหรือความนึกคิดของตัวละคร เป็นกลวิธีหนึ่งที่ทำให้ผู้อ่านเข้าใจเนื้อเรื่อง ลักษณะนิสัย ท่าที และความรู้สึกของตัวละคร การวิเคราะห์บทเจรจาหรือบทราฟิ๊งราฟัณต้องพิจารณาว่าเป็นคำพูดของใคร พูดกับใคร อยู่ในเหตุการณ์ใด เพื่อจะได้เข้าใจสาเหตุของคำพูดนั้น รวมถึงอารมณ์และท่าทีของผู้พูด

๒.๖ แก่นเรื่อง หรือเรียกกันว่า แนวคิด คือ แนวคิดหลักของเรื่อง หรือเจตนาารมณ์ที่ผู้แต่งต้องการนำเสนอต่อผู้อ่านโดยแฝงอยู่ในเนื้อเรื่อง แก่นเรื่องเป็นสิ่งที่ผู้แต่งใช้ในการวางโครงเรื่อง สร้างตัวละคร ฉาก และการดำเนินเรื่อง เพื่อไม่ให้แต่งออกนอกเรื่อง การวิเคราะห์แก่นเรื่องต้องจับประเด็นให้ได้ว่า ผู้แต่งต้องการเสนอแนวคิดใด เช่น ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก ภัณฑมัทรี มีแก่นเรื่องคือ ความรักของแม่นั้นยิ่งใหญ่หาสิ่งใดเปรียบมิได้

๓. ภาษา

วรรณคดีจะมีความงามของภาษา มีความไพเราะเหมาะสมเจาะด้วยเสียงและความหมายหรือไม่ ย่อมขึ้นอยู่กับศิลปะการใช้ภาษา ศิลปะการใช้ภาษาดังกล่าวมีหลายวิธี เช่น การเล่นเสียง การเล่นคำ การใช้ภาพพจน์ ดังนี้

๓.๑ การเล่นเสียง คือ การสรรคำให้มีความสละสลวย ไพเราะน่าฟัง เกิดเสียงสัมผัสที่พิเศษไปจากปกติ การเล่นเสียงมีลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

๑) **การเล่นเสียงพยัญชนะ** คือ การใช้สัมผัสพยัญชนะหลายพยางค์ติด ๆ กัน บทหรือยกรองโดยทั่วไปจะไม่บังคับสัมผัสพยัญชนะ แต่ผู้แต่งนิยมใช้เสียงสัมผัสพยัญชนะเพื่อให้มีความไพเราะ เช่น

เขาชันคุคุค
เยีงยางนางยูงทอง
ทิวทุ้งทุ่งทุ่งมอง
เทาเทาเท้ายางหยอง

เคยีงสอง
ทองทอง
มัจฉพราศ
เลียบลีมริมราธ

(กรมศิลปากร, ๒๕๔๕)

บทหรือยกรองนี้เป็นบทขม่นก ที่มีการเล่นเสียงพยัญชนะ คือคำว่า เขา-ช้น-คู้-คู้-คู้ เย้ง-ย่าง-ยู่ง ท่อง-ทอ้ง ทิว-ทู่้ง-ทู่้ง-ทู่ง เทา-เท้า-เท้า ย่าง-หยอ้ง เลียบ-ลี้ม



๒) การเล่นเกมสระ คือ การใช้สัมผัสสระหลายพยางค์ติด ๆ กัน บทร้อยกรองโดยทั่วไปจะบังคับสัมผัสสระซึ่งเป็นสัมผัสนอก แต่การเล่นเกมสระจะใช้คำที่มีเสียงสระเดียวกันหรือเสียงตัวสะกดมาตราเดียวกัน แต่เสียงพยัญชนะต้นจะมีเสียงเดียวกันหรือไม่ก็ได้ เช่น

ชะแวงแฝงฝั้งแนบ
เหมือนพีแนบแอบถนอม

ชะวาดแอบแปบปนปลอม

จอมสวาหนานุบังอร

(องค์การคำของ สกสค., ๒๕๕๓)

บทร้อยกรองนี้เป็นบทเห่ชมปลา ที่มีการเล่นเกมสระ คือคำว่า (ชะ)แวง-แฝง แอบ-แปบ แนบ-แอบ (ส)วาด-นาฏ

๓) การเล่นเกมวรรณยุกต์ คือ การใช้คำที่ไล่ระดับเสียงวรรณยุกต์ที่แตกต่างกัน มี ๒ หรือ ๓ ระดับ เป็นชุด ๆ ไป เช่น

โคแดงแรงแรงแรง
จับไฟไทรเทริงหวาย
ควายเลี้ยวเลี้ยวเลี้ยวปลาย
หวงห้วงห้วงน้ำก้าย

รุกราย

ห่วยห่วย

เขาโค้ง

เกี้ยวเกี้ยวเคี้ยวครีม

(กรมศิลปากร, ๒๕๔๕)

บทร้อยกรองนี้เป็นบทชมสัตว์ป่า ที่มีการใช้คำที่ไล่ลำดับเสียงวรรณยุกต์ คือ คำว่า แรง-แรง-แรง (เสียงสามัญ-โท-ตรี) หวาย-ห่วย-ห่วย (เสียงจัตวา-เอก-โท) เลี้ยว-เลี้ยว-เลี้ยว (เสียงโท-เอก-จัตวา) หวง-ห้วง-ห้วง (เสียงจัตวา-เอก-โท) เกี้ยว-เกี้ยว (เสียงเอก-โท)

๓.๒ การเล่นเกมคำ คือ การสรรคำมาเรียงร้อยในบทร้อยกรอง เพื่อให้เกิดความหมายแปลกออกไปหรือเพื่อความไพเราะ เช่น การเล่นเกมคำพ้อง การเล่นเกมคำซ้ำ ดังนี้

๑) การเล่นเกมคำพ้อง คือ การนำคำพ้องมาใช้คู่กัน ทำให้เกิดเสียงไพเราะน่าฟัง แต่ความหมายจะต่างกัน เช่น

นวลจันทร์เป็นนวลจริง
คางเบื่อนเบื่อนหน้ามา

เจ้างามพริ้งยิ่งนวลปลา

ไม่งามเท่าเจ้าเบื่อนชาย

(องค์การคำของ สกสค., ๒๕๕๓)



บทร้อยกรองนี้เป็นบทเห่ชมปลา ที่มีการเล่นคำพ้อง คือคำว่า นวลจันทร์ ที่หมายถึง ชื่อปลาชนิดหนึ่ง กับ นวล ที่หมายถึง ผ่องเป็นยองใย งามผุดผ่อง และคำว่า คางเบือน ที่หมายถึง ชื่อปลาชนิดหนึ่ง กับ เบือน ที่หมายถึง หัน เหวไป และ เบือนชาย ที่หมายถึง ชายตา

๒) การเล่นคำซ้ำ คือ การนำคำคำเดียวมาใช้ซ้ำ ๆ ในที่ใกล้ ๆ กัน เพื่อย้ำความหมายของข้อความให้หนักแน่นยิ่งขึ้น เช่น

แต่แม่เที่ยวเซซังเสาะแสวงทุกแห่งห้องหิมเวศ ทัวประเทศทูกราวป่า สุดสาย
นัยนาที่แม่จะตามไปเล็งแล สุดโสตแล้วที่แม่จะซบทราบฟังสำเนียง สุดสุรเสียงที่แม่
จะร่ำเรียกพิไรร้อง สุดผีเท่าที่แม่จะเยื้องย่องยกย่างลงเหยียบดิน ก็สุดสิ้นสุดปัญญา
สุดหาสุดค้นเห็นสุดคิด

(องค์การคำของครูสุภา, ๒๕๒๔)

บทร้อยกรองนี้เป็นบทรำพันของพระนางมัทรีเมื่อครั้งทรงพยายามตามหาพระกุมาร ทั้งสอง (พระชาติและพระกัณหา) อย่างเต็มความสามารถแล้วก็ยังไม่พบ โดยมีการเล่นคำว่า สุด ซ้ำ ๆ กัน เพื่อย้ำความหมายให้หนักแน่นยิ่งขึ้น

๓.๓ การใช้ภาพพจน์ คือ การใช้ถ้อยคำเพื่อสร้างจินตภาพหรือสร้างภาพในใจให้แก่ ผู้อ่าน เพื่อให้ผู้อ่านนึกเห็นภาพได้อย่างชัดเจน โดยการเรียงร้อยถ้อยคำด้วยวิธีการต่าง ๆ ให้พิเศษ ไปกว่าการเรียงลำดับคำหรือการใช้ความหมายของคำตามปกติ ภาพพจน์ที่จะกล่าวในระดับขั้นนี้ มีดังนี้

๑) อุปมา (Simile) คือ การเปรียบว่าสิ่งหนึ่งเหมือนกับอีกสิ่งหนึ่ง โดยการนำ สิ่งสองสิ่งที่แตกต่างกัน แต่มีลักษณะเด่นเหมือนกันมาเปรียบเทียบกัน และใช้ความเปรียบที่มีความหมายเดียวกับคำว่า เหมือน เช่นคำว่า ดุจ ดัง กล คล้าย เหนก เปรียบเสมือน เสมือน ประดุจ ประหนึ่ง ปาน ปูน เพียง ราว รวากับ เช่น

พอประจวบจนพญาพามฤคธราช สะดุ้งพระทัยไหวหวาดหวะหวีดวิงวนเวะเข้าข้างทาง
พระทรงนางสนั่นระรัววิกเต็นตั้งตีปลา ทรงพระกันแสงโศกาให้พิไรร่ำ ว่ากรรมเอ๋ยกรรม
กรรมของมัทรี โอเวลาปานจะน้พระลูกน้อยจะคอยหา

(องค์การคำของครูสุภา, ๒๕๒๔)



บทร้อยกรองนี้กล่าวถึงเหตุการณ์เมื่อครั้งเทพวิราชทั้ง ๓ องค์ แปลงกายเป็นพญาไกรสรราชสีห์ พญาเสือโคร่ง และพญาเสือเหลืองไปสกัดกันไม่ให้พระนางมัทรีเสด็จกลับไปยังอาศรมได้ โดยเปรียบพระทัยที่เต็มระทึกด้วยความกลัวของพระนางมัทรีเมื่อพบสัตว์ป่าทั้ง ๓ ตัวกับกายที่สั่นร้าวของปลาที่ถูกตี โดยใช้คำว่า **ดั่ง** เป็นคำแสดงความเปรียบ

๒) อุปลักษณ์ (Metaphor) คือ การเปรียบว่าสิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่ง โดยการนำสิ่งสองสิ่งที่แตกต่างกัน แต่มีลักษณะเด่นเหมือนกันมาเปรียบเทียบกัน และใช้คำแสดงความเปรียบว่า **เป็น คือ เথা** บางทีอาจกล่าวถึงสิ่งทีนำมาเปรียบแทนที่โดยละคำว่า **เป็น คือ เথা** เช่น

ดวงจิตคือกระษัตริย์
ข้าศึกคือโรค
เปรียบแพทย์คือทหาร
ข้าศึกมาอย่าใจเบา

ผ่านสมบัติอันโอฬาร
เกิดเช่นฆ่าในกายเรา
อันชำนาญรู้ลำนาว
ห้อมล้อมรอบทุกทิศา

(กระทรวงศึกษาธิการ กรมวิชาการ, ๒๕๔๒)

บทร้อยกรองนี้เป็นบทเปรียบเทียบ **กายนคร** โดยเปรียบร่างกายเป็นเมืองหนึ่ง และเปรียบหัวใจเป็นกษัตริย์ผู้ปกครองเมือง เปรียบข้าศึกเป็นโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ และเปรียบแพทย์เป็นทหารที่คอยป้องกันข้าศึกซึ่งได้แก่โรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ โดยใช้คำว่า **คือ** เป็นคำแสดงความเปรียบ

๓) สัญลักษณ์ (Symbol) คือ การใช้สิ่งหนึ่งแทนอีกสิ่งหนึ่ง ซึ่งมีคุณสมบัติหรือลักษณะบางอย่างร่วมกันหรือเกี่ยวข้องกัน และมักเป็นสิ่งที่เข้าใจกันทั่วไป เช่น

กา	เป็นสัญลักษณ์แทน	ชนชั้นต่ำ
หงส์	เป็นสัญลักษณ์แทน	ชนชั้นสูง
ธรรมจักร	เป็นสัญลักษณ์แทน	พระพุทธศาสนา
แสงสว่าง	เป็นสัญลักษณ์แทน	ปัญญา
เพชร	เป็นสัญลักษณ์แทน	ความเป็นเลิศ ความแข็งแกร่ง
น้ำค้าง	เป็นสัญลักษณ์แทน	ความบริสุทธิ์
ดอกไม้	เป็นสัญลักษณ์แทน	ผู้หญิง สตรี
ฝั่ง มด	เป็นสัญลักษณ์แทน	ความขยันขันแข็ง ความอดุสาหะ

๔) บุคคลวัต หรือบุคลาธิษฐาน (Personification) คือ การสมมุติสิ่งไม่มีชีวิต พิษ ลัศว์ ลมฟ้าอากาศ หรือความคิดที่เป็นนามธรรม ให้มีความรู้สึก ความคิด และแสดง กิริยาอาการเหมือนมนุษย์ เช่น พุดได้ ร้องได้ ร้องให้ได้ เช่น

มอมมันตกใจเต็มที่ได้แต่เห่า แล้วมันก็วิ่งกลับมาเห่าที่หลุมเพื่อบอกนายผู้หญิงให้รู้ว่า ไฟกำลังไหม้บ้าน แต่นายผู้หญิงก็ไม่ได้กระตือรือร้นขึ้นจากหลุม มอมมันก็ได้แต่เห่าได้แต่วิ่งไปวิ่งมา ด้วยความเป็นห่วง บ้านก็เป็นห่วง เป็นห่วงนายผู้หญิงและหนูก็เป็นห่วง มอมมันตัดสินใจ ไม่รู้ว่าจะทำอย่างไรดี

(ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, ๒๕๖๕)

ข้อความนี้สมมุติให้มอมซึ่งเป็นสุนัข มีความรู้สึกเหมือนมนุษย์ คือ มีความเป็นห่วง หรือมีใจพะวงอยู่กับบ้าน นายผู้หญิง และหนู (ลูกสาวของนาย) รวมถึงสมมุติให้มอมมีความคิด เหมือนมนุษย์ คือ ตัดสินใจไม่ถูก

๕) นามนัย (Metonymy) คือ การกล่าวถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยใช้คำอื่นแทน และ จะไม่กล่าวตรง ๆ มักเป็นคำที่รู้จักกันทั่วไป เมื่อกล่าวแล้วจะเข้าใจได้ง่ายและชัดเจน เช่น

ท้าวท้าวทิศทั่วทิศ ให้ทุกเขตทุกด้าว น้าวมกุฎมานบ น้อมพิภพมานอบ

(สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, ๒๕๔๓)

มกุฎ หรือ มงกุฎ เป็นเครื่องสวมพระเศียรพระมหากษัตริย์ เคียรพระพุทธรูป ทรงเครื่องหรือเทวรูป เป็นต้น โดยปริยายหมายถึง เครื่องประดับศิระะ ในบทร้อยกรองนี้ มกุฎ หรือ มงกุฎ เป็นเครื่องหมายแสดงพระเกียรติยศของพระมหากษัตริย์และชาติบ้านเมือง

๖) ปฏิทรรศน์ (Paradox) คือ การนำคำที่มีความหมายตรงกันข้าม หรือ คำที่มีความหมายขัดแย้งกันมากล่าวเปรียบเทียบ เพื่อให้เห็นความหมายที่แตกต่างกันอย่างชัดเจน หรือเพื่อกระทบความรู้สึกเป็นพิเศษ เช่น

รักกันอยู่ชอบฟ้า

เขาเขียว

เสมออยู่หอแห่งเดียว

ร่วมห้อง

ซังกันปล้ำเหลียว

ดาต่อ กันนา

เหมือนชอบฟ้ามาบ้อง

ป่าไม้มาบัง

(กระทรวงศึกษาธิการ กรมวิชาการ สถาบันภาษาไทย, ๒๕๔๕)



บทร้อยกรองนี้เปรียบว่าคนที่รักกัน แม้จะอยู่ห่างไกลก็รู้สึกเหมือนอยู่บ้านหลังเดียวกันได้ แต่คนที่เกลียดชังกัน แม้จะอยู่ใกล้กันก็เหมือนมีขอบฟ้ามากั้น มีป่าไม้มาบัง โดยใช้คำว่า รัก-ชัง ซึ่งเป็นคู่เปรียบตรงข้ามหรือคำที่มีความหมายตรงกันข้าม ทำให้เข้าใจความหมายได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

๓) **อติพจน์ หรือการกล่าวเกินจริง (Hyperbole)** คือ การกล่าวสิ่งที่เกินจริง ไม่สามารถกระทำให้เป็นไปได้ เป็นการกล่าวเพื่อเน้นความรู้สึกและเน้นย้ำให้เห็นหนักแน่นชัดเจน ไม่ได้มีเจตนาหลอกลวง เช่น

ก้อยกึ่งปรงประทีน
รสทิพย์หยิบมาโปรย

วางถึงลิ้นดินแด่โดย
ฤาจะเปรียบเทียบทันขวัญ

(กรมศิลปากร, ๒๕๓๓)

บทร้อยกรองนี้เป็นบทเห่ชมเครื่องดาว ซึ่งผู้แต่งได้พรรณนาให้เห็นว่า ก้อยกึ่งฝีมือนางอันเป็นที่รักนั้นมีกลิ่นหอมหวานและมีรสชาติอร่อยราวกับอาหารทิพย์ เมื่อสัมผัสลิ้นก็รู้สึกอร่อยมากจนแทบจะขาดใจ

๔) **ปฏิจจนา (Rhetorical question)** เป็นการใช้คำถามที่ไม่ต้องการคำตอบ แต่ต้องการเน้นให้ข้อความมีน้ำหนักดึงดูดความสนใจหรือกระตุ้นให้ผู้อ่านคิดตามมากกว่าต้องการคำตอบ เช่น

แล้วว่อนิจจาความรัก
ตั้งแต่จะเชี่ยวชาญไป
สตรีใดในพิภพจวนแดน
ด้วยไผ่รักให้เกินพักตรา

พึงประจักษ์ดังสายน้ำไหล
ที่ไหนเลยจะไหลคืนมา
ไม่มีใครได้แค้นเหมือนอกข้า
จะมีแต่เวทนาเป็นเนื่องนิิตย์

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, ๒๕๔๖)

บทร้อยกรองนี้เป็นบทรำพันตัดพ้อต่อว่าของนางจินตะหราที่มีต่ออริเหนา เมื่อครั้งรู้ว่าอริเหนาจะไปเมืองดาหาซึ่งเป็นเมืองของนางบุษบา โดยใช้คำว่า ที่ไหน ไฉ เป็นคำถามเพื่อเน้นให้ข้อความมีน้ำหนักดึงดูดความสนใจหรือกระตุ้นให้ผู้อ่านคิดตาม แต่ผู้ถามไม่ได้ต้องการคำตอบ



๙) **สัทพจน์ (Onomatopoeia)** คือ การเลียนเสียงธรรมชาติ ที่ไม่ใช่คำพูดของมนุษย์ เช่น เสียงสัตว์ร้อง เสียงดนตรี เสียงคนร้อง มาใช้ในบทประพันธ์เพื่อให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกว่าได้ยินเสียงนั้น ๆ ตามเนื้อความที่อ่านไปด้วย เช่น

แต่อย่างเหี้ยบเกรียบกรอบก็เหลียวหลัง พระโสดฟังให้หวาดแหว่ว่าสำเนียงเสียง
พระลูกแก้วเจ้าบ่นอยู่จิม ๆ พุ่มไม้ครี๊มเป็นเงา ๆ ชะโงกเงื่อม พระเนตรเธอแลเหลือบ
ให้ลายเลื่อม เห็นเป็นรูปคนตะคุ่ม ๆ อยู่คล้าย ๆ แล้วหายไป สมเด็จพระไทเธอเที่ยวตะโกน
กุกักก้อง

(องค์การคำของคุรุสภา, ๒๕๒๔)

บทร้อยกรองนี้กล่าวถึงพระนางมัทรีเมื่อครั้งเสด็จออกตามหาพระกุมารทั้งสอง (พระชาติและพระกัณหา) ในป่า โดยใช้คำว่า *เกรียบกรอบ* เลียนเสียงคนเหี้ยบใบไม้แห้ง ใช้คำว่า *จิม ๆ* เลียนเสียงบ่นเบา ๆ ฟังไม่ได้ศัพท์ และใช้คำว่า *กุกักก้อง* เลียนเสียงกู่ร้องเรียกหา



กิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก

1. ร่วมสนทนาแลกเปลี่ยนประสบการณ์เกี่ยวกับการอ่านวรรณคดีของนักเรียนว่า โดยส่วนใหญ่ นักเรียนอ่านวรรณคดีเพื่อจุดมุ่งหมายใด เพื่อเชื่อมโยงกับการใช้ชีวิตของตนเอง แล้วแลกเปลี่ยนประสบการณ์ที่เหมือนกันหรือคล้ายกันกับเพื่อนในชั้นเรียน
2. สรุปความเข้าใจของนักเรียนเกี่ยวกับความแตกต่างระหว่างการวิจักษ์วรรณคดีกับการวิจารณ์วรรณคดี แล้วอภิปรายสรุปเป็นองค์ความรู้ร่วมกันในชั้นเรียน



บทสรุป

วรรณคดีเป็นผลงานสร้างสรรค์อันเกิดจากความรู้สึกลึกและความนึกคิดของมนุษย์ วรรณคดีมีบทบาทสำคัญเหมือนงานศิลปะประเภทอื่น ๆ คือ สร้างความบันเทิงใจและความสำราญใจให้แก่ผู้อ่านเป็นสำคัญ การอ่านวรรณคดีให้ได้ประโยชน์อย่างแท้จริง คือ การอ่านเพื่อเพิ่มพูนประสบการณ์ชีวิต และการอ่านเพื่อรับรสความไพเราะของบทประพันธ์ อันจะทำให้ผู้อ่านเห็นถึงคุณค่าของวรรณคดีทั้งด้านเนื้อหา วรรณศิลป์ อารมณ์ คุณธรรม รวมถึงสังคมและวัฒนธรรม นำไปสู่การวิจักษ์และการวิจารณ์วรรณคดี การวิจักษ์และการวิจารณ์วรรณคดีเป็นการอ่านอย่างพิถีพิถัน



จึงต้องอาศัยความรู้เรื่ององค์ประกอบของบทประพันธ์ทั้งด้านรูปแบบ เนื้อหา และภาษา ซึ่งจะช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจบทประพันธ์ได้อย่างโปร่ง ได้รับรสวรรณคดี และเข้าใจถึงสารที่ผู้แต่งต้องการสื่อ อันจะทำให้เกิดความซาบซึ้งในวรรณคดีซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่า และเกิดความรู้สึกที่จะรักษาวรรณคดีไว้ด้วยความหวงแหน เพื่อให้เป็นวรรณคดีประจำชาติ มีความยั่งยืน และอยู่คู่แผ่นดินไทยสืบไป

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. ร่วมกันแสดงความคิดเห็นว่า เหตุใดวรรณคดีจึงเป็นงานเขียนที่เราควรศึกษา แล้วร่วมกันสรุปผลการแสดงความคิดเห็น
๒. แบ่งนักเรียนออกเป็นกลุ่ม ให้แต่ละกลุ่มศึกษาลักษณะเนื้อหาของวรรณคดีไทยทั้ง ๖ ประเภทต่อไป แล้วยกตัวอย่างวรรณคดีแต่ละประเภทนอกเหนือจากบทเรียน พร้อมอธิบายรายละเอียดพอสังเขป นำเสนอในรูปแบบต่าง ๆ ตามความสนใจของกลุ่ม เช่น บ้ายนิเทศ อินโฟกราฟิก สื่อ PowerPoint
 - ๑) วรรณคดีพุทธศาสนา
 - ๔) วรรณคดีเกี่ยวกับเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์
 - ๒) วรรณคดีสุภาษิตคำสอน
 - ๕) วรรณคดีเพื่อความบันเทิง
 - ๓) วรรณคดีเกี่ยวกับประเพณีและพิธีกรรม
 - ๖) วรรณคดีบันทึกความรู้สึกของผู้เดินทาง
๓. แบ่งนักเรียนออกเป็นกลุ่ม ให้แต่ละกลุ่มสนทนา สรุปความเข้าใจเกี่ยวกับแนวทางการวิจารณ์วรรณคดี และระบุสิ่งที่นักเรียนจะนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันของตนเอง

การประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

ในชีวิตประจำวันของนักเรียน เมื่อนักเรียนจะอ่านหนังสือเล่มหนึ่ง นักเรียนเคยคิดหรือไม่ว่าจะอ่านเพื่ออะไร ถ้าเคย เป็นการอ่านเพื่อจุดมุ่งหมายใด และเหตุใดจึงเลือกอ่านด้วยจุดมุ่งหมายนั้น แต่ถ้าไม่เคย นักเรียนอยากอ่านเพื่อจุดมุ่งหมายใด และเหตุใดจึงอยากอ่านด้วยจุดมุ่งหมายนั้น



คำถามทบทวน

๑. พฤษภาทศมาส

โททนต์เสน่งคง

นรชาติวางวาย

สถิตทั่วแต่ชั่วดี

อิกกุญชรอันปลดปลง

สำคัญหมายในกายมี

มลายสิ้นทั้งอินทรีย์

ประดับไว้ในโลกา

(สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, ๒๕๒๗)

นักเรียนคิดว่าผู้แต่งบทร้อยกรองนี้ มีจุดประสงค์ให้บทร้อยกรองนี้มีบทบาทอย่างไร ให้เหตุผลประกอบ

๒. การอ่านเพื่อให้ได้ประโยชน์อย่างแท้จริง คือ การอ่านเพื่อเพิ่มพูนประสบการณ์ชีวิต และการอ่านเพื่อรับรสความไพเราะของบทประพันธ์ นักเรียนเห็นด้วยกับคำกล่าวนี้หรือไม่ ให้เหตุผลสนับสนุนคำตอบ

๓. การอ่านวรรณคดีลักษณะใดเป็นการวิจักษ์ และการอ่านวรรณคดีลักษณะใดเป็นการวิจารณ์

๔. ตีเข้าปับรบบไปกสองมือปิด

กระหวัดหวัดหวิวผวาเสียงฮาฮือ

ประจบติดเตะผางหมัดขว้างหวือ

คนดูอื้อเออเฮาสั่นอึ้ง

(กรมศิลปากร, ๒๕๔๓)

ภาพพจน์ใดปรากฏในบทร้อยกรองนี้ และนักเรียนทราบได้อย่างไร